

ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ: НАУКОВІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

А.М. ТРЕТЯК,

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква,
e-mail: tretyak2@ukr.net

В.М. ТРЕТЯК,

доктор економічних наук, професор,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми,
e-mail: tretyak2@ukr.net

Т.М. ПРЯДКА,

кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква,
e-mail: 1435351@ukr.net

Н.О. КАПІНОС,

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми,
e-mail: natawakapinos75@gmail.com

Л.А. ГУНЬКО,

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ,
e-mail: liudmyla_g@ukr.net

Р.А. ТРЕТЯК,

кандидат економічних наук,
Національний авіаційний університет, м. Київ,
e-mail: tretyakra@gmail.com

Н.А. ТРЕТЯК,

кандидат економічних наук, старший дослідник,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України, м. Київ,
e-mail: tretiaknatalia@ukr.net

Анотація. У результаті дослідження авторами висвітлено, що після законодавчого визначення змісту охорони земель в Україні, так і не було організовано наукове та управлінське забезпечення реалізації визначених завдань. До цього часу не розроблені нормативи охорони земель, не реалізуються землевпорядні та економічні інструменти. Крім того, ситуація з охороною земель загострилася у зв'язку із воєнними діями на території України. В процесі дослідження авто-

рами розраховано розмір шкоди від забруднення ґрунтів за Методикою запропонованою Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 № 167. Це дозволило дійти висновку, про недосконалість даної Методики, зокрема, за розрахунками розмір шкоди 1 гектар орних земель забруднених нафтопродуктами складе 506 тис.грн/га, в той час як норматив для Київської області станом на 18 грудня 2023 рік складає 2 362 тис. грн/га, що в 4,66 раз більше. Тобто в запропонованій Методиці Міндовкілля України занижені кінцеві результати розміру шкоди. Саме тому, авторами запропоновано методичний підхід який базується на теорії відтворювальної вартості оцінки завданої шкоди земельним ресурсам, які зазнали шкоди від воєнних дій, як на території областей так і для конкретних територіальних громад. Крім того, констатовано, що для здійснення відновлювальних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій на відповідних територіях України, залишається важливе завдання науково обґрунтованого розроблення та прийняття відповідних нормативно-методичних документів. Пропонується визначитися із пілотними проектами та іноземними грантами на їх розроблення.

Ключові слова: земельні ресурси, ґрунти, відновлювана вартість земельних ресурсів, шкода, охорона земель.

Постановка проблеми

Україна характеризується високим рівнем господарського освоєння території, що визначає інтенсивний вплив антропо- та техногенезу на земельні ресурси та навколишнє природне середовище. Так, за даними схваленої Кабінетом Міністрів України у 2022 році Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель «найбільшу питому вагу мають сільськогосподарські землі (близько 70 %). Рівень розорювання земель в державі досягає в середньому 54 %, а у деяких областях нажалі – 70 % і більше. Надмірне розорювання схилових земель призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь: ріллі, природних кормових угідь, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості землекористування та агроландшафтів. Внаслідок цього земельні ресурси прискореними тем-

пами деградують, забруднюються та виснажуються. Щорічні збитки від основних видів ґрунтової деградації становлять близько 40-50 млрд. гривень, у тому числі за рахунок незбалансованих втрат гумусу і поживних речовин – 23-28 млрд. гривень; від недобору продукції та втрат ґрунту через ерозію – 17-22 млрд. гривень» [3]. Одним із ключових прогностичних показників розв'язання зазначеної проблеми та боротьби із змінами клімату є зниження розораності. Для порівняння – у Франції розорано 36 % угідь, лісистість складає 32 %, тобто співвідношення 1:0,9. Лісистість території України складає менше 18 % та у порівнянні до угідь складає 1:0,3. Таке співвідношення між сільськогосподарськими та лісовими угіддями є екологічною проблемою, що вимагає розв'язання, оскільки впливає і на економічний та соціальний стан регіонів й країни в цілому. Так, за науковими дослідженнями [13], в цілому по Україні екологічна стабільність

землекористування належить до стабільно нестійкої, у восьми регіонах (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська області) землекористування є екологічно нестабільним. Тобто, країна не задовольняє екологічні вимоги щодо загального стану. Крім того, все частіше піднімається питання порушення та охорона земель та інші природних ресурсів, у результаті воєнних дій в Україні. Потрібно відмітити, що будь-які збройні конфлікти це є невидима сторона, наслідком якої є поступове знищення, через заподіяну шкоду навколишньому довкіллю, – здоров'ю людей, їх суспільного добробуту та загалом сталого розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Відмітимо, що цим питанням охорони земель (грунтів), раціональним використанням земельних та природних ресурсів, забезпеченням екологічної безпеки, в Україні займалися значна кількість вітчизняних вчених. Зокрема, у праці Горбуліна В.П., Власюка О.С., Лібанової Е.М., Ляшенко О.М. «пропонується комплексне дослідження проблематики війни на Донбасі та анексії Криму. Дослідження здійснене з позицій національної безпеки України. Збройна агресія розглядається як стрес-тест для глобальної та національної безпеки та каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України. Розроблені прогнози розвитку подій на Донбасі та довкола Криму, а також сценарії майбутнього України в глобалізованому світі» [4].

М.А. Хвесик, В.А. Голян та В.М. Новіков дуже докладно розкрили

екологічний стан та особливості природокористування Донецької та Луганської області, які традиційно належать «до регіонів з найвищими рівнями техногенного впливу на навколишнє природне середовище: викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, скидів стічних неочищених вод у природні водні об'єкти, розміщення відходів. Це було пов'язано як з природно-ресурсними чинниками формування галузей матеріального виробництва (вугільна і хімічна промисловість, гірничо-металургійний комплекс, машинобудування), на яких спеціалізувався регіон, так і з історичними особливостями комплексоутворення» [6].

П.П. Надточій, Ю.А. Білявський, Т.М. Мислива та Ю.Б. Шмагала, які провели «попередню оцінку екологічного стану території базування колишніх підрозділів ракетних військ стратегічного призначення в межах Житомирської області. Авторами встановлено, що зазначені території практично не використовуються в народному господарстві, а їх екологічний стан незадовільний через забруднення ґрунту, води та рослинного покриву важкими металами (Cu, Pb, Ni, Cd, Zn), яке значно перевищує межі ГДК» [9], ще 2009 році.

Заслуговує на увагу дослідження Іванова С.В., у якому автором «досліджуються сучасні проблеми оцінки вартості підприємства з урахуванням фактора війни на підставі визначення збитків від війни. Особлива увага приділяється теоретичним та методичним підходам визначення збитку від війни та анексії, аналізу досвіду оцінки та відшкодування втрат від воєнних та збройних конфліктів, проблемам забезпечення національної безпеки держави» [5].

Потрібно, сказати що воєнні дії призводить до суттєвих змін, як в структурі землекористування, так і структурі ґрунту, що однозначно впливає на приватний сектор, так і країну загалом. Як приклад, у наслідок мінування, обстрілу, Україна отримала значні економічні й екологічні збитки не тільки з руйнуванням важливих інфраструктурних об'єктів (будівельних, промислових, транспортних, енергетичних тощо, що становлять підвищену екологічну небезпеку), а й сільськогосподарських земель, які є основним джерелом продовольства не тільки нашої країни, а країн Європи, Азії тощо. Саме тому, одним із найбільш важливих проблем, які вимагають невідкладного вирішення, є завдана шкоди та її обрахування для охорони стану земельних і інших природних ресурсів, чому і присвячене дане дослідження.

Мета дослідження. Дослідження особливостей наукових та управлінських рішень щодо охорони земель в Україні з врахуванням наслідків воєнних дій.

Матеріали і методи наукового дослідження

В процесі дослідження авторами використано наукові публікації, пов'язані із вирішенням питань охорони земель (ґрунтів), раціональним використанням земельних та природних ресурсів, забезпеченням екологічної безпеки, а також використано законодавчо-нормативну базу. Інформаційну базу дослідження склали офіційні статистичні матеріали та звіти Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр). Для порівняння, у дослідженні в процесі роз-

рахунку нанесеної шкоди було використано Порядок Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1279 та Методика Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) від 04 квітня 2022 року № 167.

Результати дослідження та їх обговорення

Спочатку зазначимо, що охорона земель включає (стаття 164 Земельного кодексу (ЗКУ): «а) обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування; б) захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб; в) захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, пересушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; г) збереження природних водно-болотних угідь; г) попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів; д) консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь» [15].

На рисунку 1, представлені зазначені заходи, які забезпечуються земельпорядно-правовим та економічним механізмами і інструментами.

Як видно з рисунку, що є велика кількість інструментів реалізації механізмів, які на даний час відсутні і потребують наукового забезпечення (не розроблено законодавство щодо формування сталого землекористування, необхідної кількості стандартів, норм і правил із землеустрою,

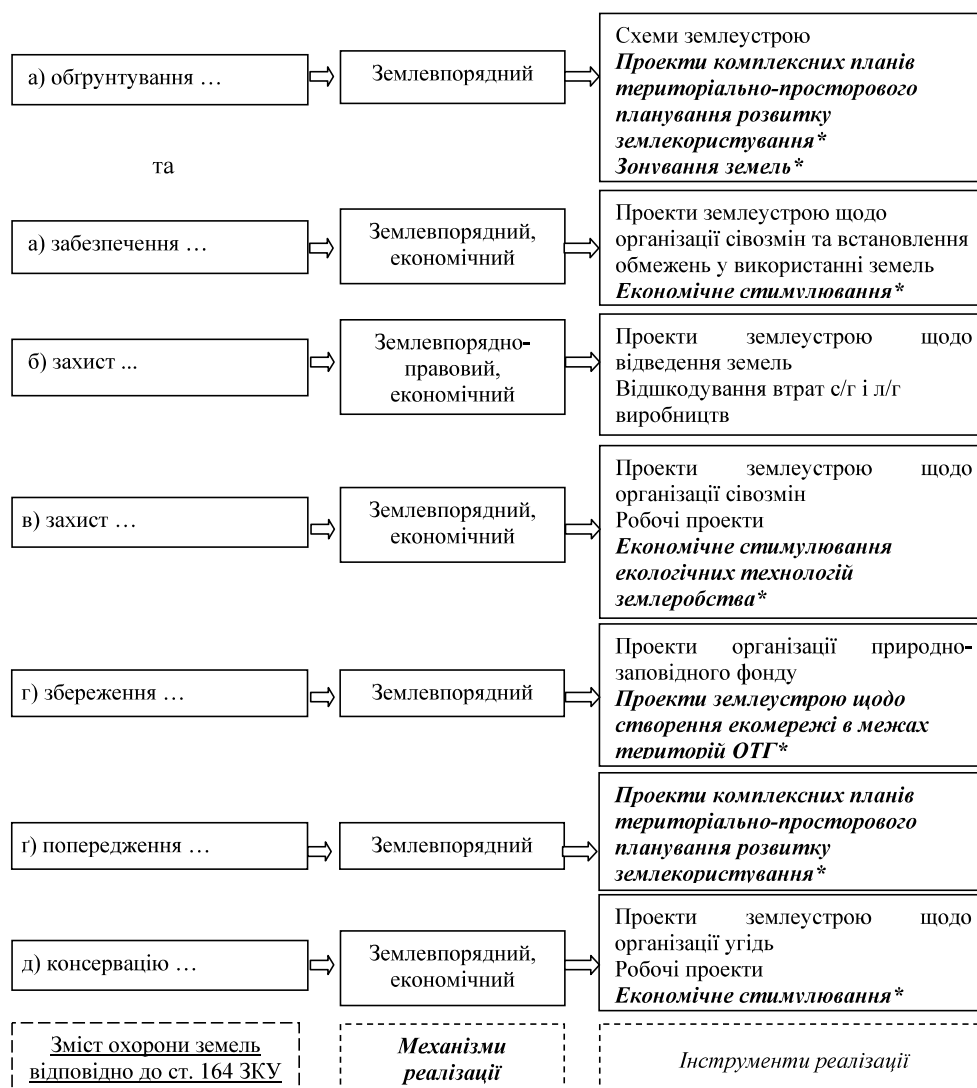

Рис. 1. Механізми й інструменти реалізації заходів з охорони земель

Примітка: * Авторами виділено інструменти, які відсутні і потребують наукового забезпечення

охорони земель, сталого землекористування і т.п.).

Про неналежне виконання землевпорядних, економічних та інших механізмів та інструментів щодо охорони земель, також свідчать дані Держземагентства України (сьогодні – Держгеокадастр), а саме види документації із землеустрою (табл. 1). Так, з таблиці видно, що деякі основні інструменти реалізації заходів щодо охорони земель майже не виконувалися та становили менше відсотка.

Найбільший провал у розвитку правової охорони земель в Україні пов'язаний зі спробою запровадження правового механізму нормування якісного стану земель. Так, статтею 165 ЗКУ передбачено введення системи нормативів [15]. Закон України «Про охорону земель» [16], визначив зміст зазначених нормативів, однак, ні ЗКУ, ні цей Закон не визначили чітких правових механізмів застосування таких нормативів. Законодавець доручив виконати цю роботу Кабінету Міністрів України, поклав-

1. Тенденції виконання землепорядних робіт, %

Види документації із землеустрою	Період		Станом на	
	з 01.01.1991 по 31.12.2001 р.	з 01.01.2002 по 31.12.2008 р.	04.04.2012 р.	04.04.2019 р.
Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень	0,05	0,01	0,01	-
Проекти землеустрою щодо організації встановлення меж територій ПЗФ та іншого природоохоронного призначення, рекреаційного та історико-культурного призначення	0,02	0,06	0,01	0,001
Проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок	6,76	9,95	10,38	57,7
Проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь	0,01	-	0,02	0,01
Робочі проекти землеустрою	0,95	0,23	0,12	0,06
Технічна документація із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі	20,45	20,14	7,73	38,0
Технічна документація із землеустрою щодо складання документів, що посвідчують право на земельну ділянку	65,80	68,82	81,25	-
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: складена на відповідний рік.

ши на нього обов'язок затвердити своїми постановами механізми реалізації щодо «нормативів в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів» [15; 16]. Проте, ні аграрна та землепорядна наука, ні органи управління Мінагрополітики, Міндовкілля та Держгеокадастру України нажалі досі не організували розроблення необхідних нормативів з охорони земель.

Ґрунти України, а саме чорноземи та їх родючість є відомим та беззаперечним унікальним брендом країни, тому їх стан є важливим чинником для земельного потенціалу, так і як одного із головних компонентів забезпечення продовольчої безпеки. За даними ДУ «Держґрунтохорона»

ґрунтовий покрив України дуже різноманітний [10], що визначає різну сприятливість територій для сільськогосподарського виробництва. Зазначимо, що із загальної площі сільськогосподарських угідь та ріллі, значну частку ґрунтів займають саме чорноземи – 58% та 65,2 % відповідно. Проте, незважаючи на такий великий плюс для сільськогосподарського виробництва, українські ґрунти все більше зазнають величезних екологічних та економічних втрат. Зокрема, крім не дотримання протиерозійних та технологічних вимог сільськогосподарськими виробниками щодо посіву (наприклад, соняшнику [12]), додалися проблеми забруднення у результаті воєнних

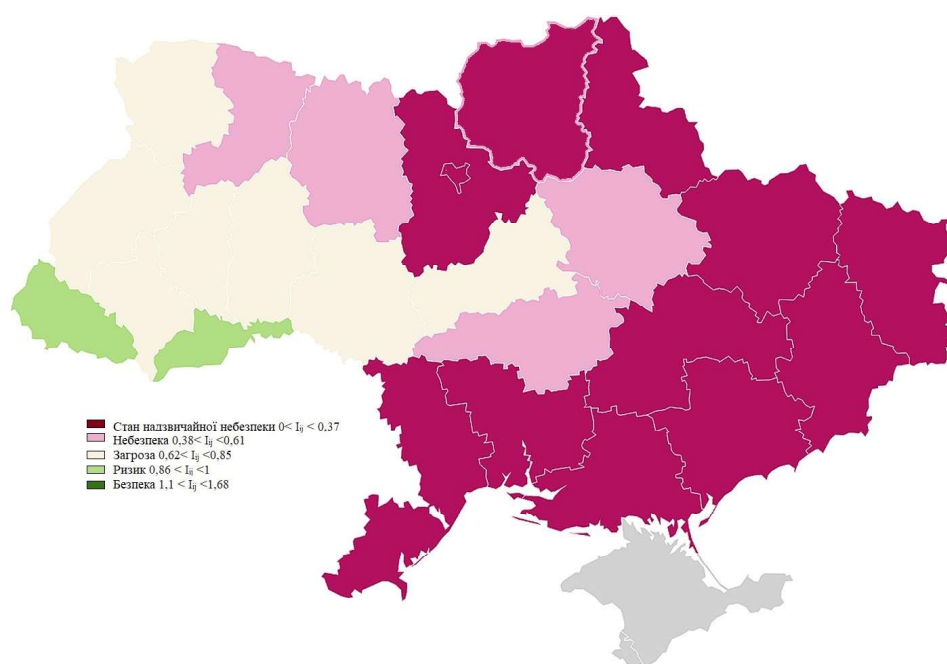

Рис. 2. Результуюча карта інтегральної оцінки рівня екологічної безпеки України воєнних дій в умовах російської агресії [11].

дій. Оскільки, завдана шкода залишиться на десятиліття, а подекуди і століттями та нестиме загрозу і після скінчення війни. Це підтверджено дослідженнями, де проведено оцінку екологічної безпеки та аналіз екологічного ризику. За дослідженнями А.А. Тербух, Н.С. Паньків, О.Р. Роїк отримано «кількісні значення інтегральних оцінок загроз, що характеризують екологічну безпеку України для кожного з регіонів України» (рис. 2). Дослідження авторів показало, що «в цілому екосистема України знаходиться на межі перевищення допустимого впливу, особливо це стосується Донецько-Дніпровського регіону, ряду західних, центральних областей України та окремих районів інших областей. Отже, застосування розглянутої в роботі методології оцінки екологічної безпеки та аналізу екологічних ризиків може надати можливість: визначити пріоритетні

напрямки стратегії розвитку регіону; науково обґрунтувати допустимий рівень ризику щодо кожного з них, оптимізувати стратегію забезпечення природно-техногенної безпеки регіонів; провести зонування території України за ступенем внутрішньої загрози життю» [11].

В червні 2022 року, С.А. Балюк презентував вплив воєнних дій на ґрунтовий покрив України та відзначив, що найбільш порушеними та знищеними є площі чорноземів звичайних (рис. 3), а найбільш постраждалими областями України (рис. 4) [1].

У цьому зв'язку, проблеми щодо відновлення земель та ґрунтів набувають ще більшої уваги у представлених областях (див. рис. 4) та у реалізації управлінських заходів щодо охорони земель, які зазнали шкоди в результаті бойових дій.

В квітні 2022 року, Міндовкіллям затверджено наказ «Про затвер-

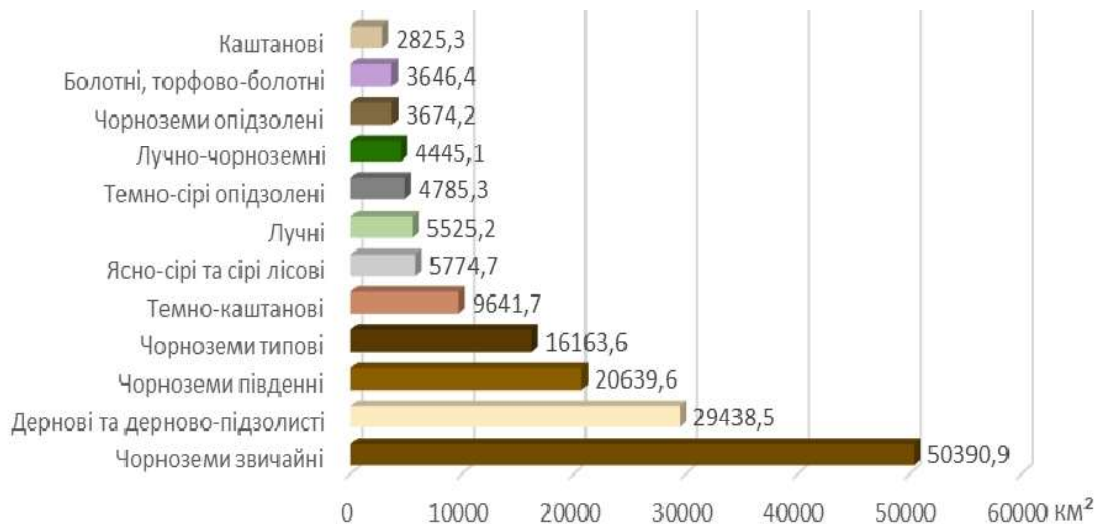

Рис. 3. Площа впливу бойових дій за основними типами ґрунтів України, станом на червень 2022 року [1].

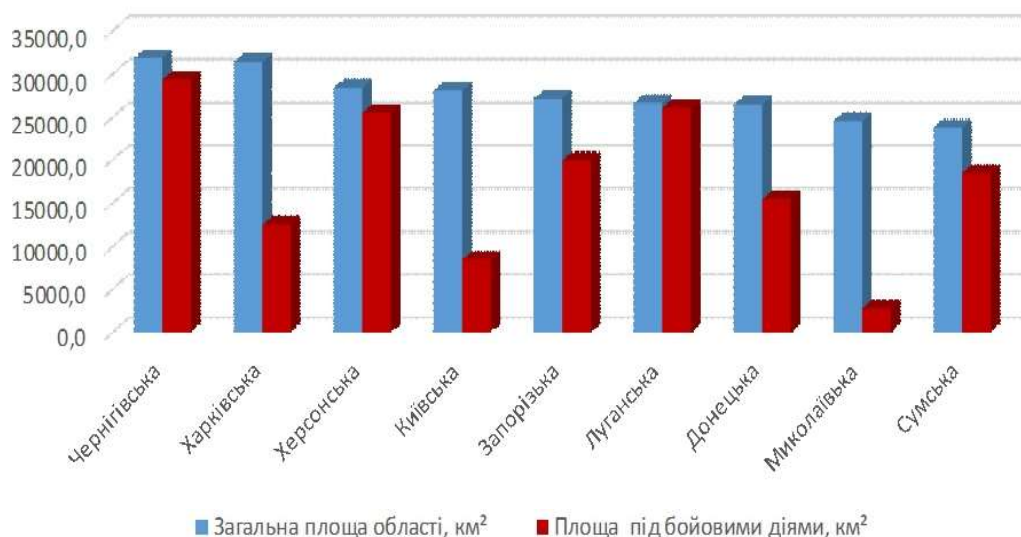

Рис. 4. Площа ґрунтів в зоні бойових дій в розрізі областей України, станом на червень 2022 року [1].

дження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» [7], для визначення «розміру шкоди від забруднення ґрунтів, загальний розмір відшкодування при одночасному забрудненні земельної ділянки декількома забруднюючими речовинами та розмір шкоди внаслідок засмічення

земель» [7] (формула 1, 2 та 3 Методики).

Для аналізу ефективності вище вказаної Методики, авторами розраховано розмір шкоди від забруднення ґрунтів нафтопродуктами, а саме на прикладі рівної земельної ділянки сільськогосподарського призначення, що включена в установленому порядку до складу екомережі однієї територіальної громади Київської області з

2. Розрахунок розміру шкоди від забруднення ґрунтів, грн

Значення відповідно до Методики		Розрахунок			
РШ = А × ГОЗ × ПД × КН × Ко + Вр		506 558	253 279	2 026 232	
А	«питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення ґрунтів відповідної земельної ділянки, значення якого дорівнює 1,5» [7]	1,5			
ГОЗ	«нормативна грошова оцінка земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, грн/га» [7]	26 531			
ПД	«площа земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, га» [7]	1	0,5	4	
КН	«коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини, значення якого визначається за додатком 1 до Методики № 171» [7]	4			
Ко	«коефіцієнт, що застосовується для врахування природоохоронної цінності земельної ділянки, визначений у додатку 10 до Методики № 963» [7]	3			
Вр	«вартість рекультивації земель, забруднених внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, що розраховується за наступною формулою: Вр = К(с) × К(к) × К(з)» [7]		29 000	14 500	116 000
	К(с)	«коефіцієнт складності: при рівній місцевості застосовується коефіцієнт – 1, в інших випадках – 1,2» [7]	1		
	К(к)	«коефіцієнт кількості забруднених / засмічених ділянок в одній територіальній громаді» [7]	1		
	К(з)	«коефіцієнт робіт із землювання, який дорівнює: К (з) = (П1 + П2) × S» [7]	29 000	14 500	116 000
		П1	«базова вартість» [7]		
		П2	«вартість за площею» [7]		
		S	«площа земельних ділянок, ґрунти яких забруднені» [7]		

Джерело: складена авторами з урахуванням формули 1 Методики.

різними площами. Розрахунок розміру шкоди від забруднення ґрунтів за формулою 1 приведено в таблиці 2.

Як видно з даної таблиці, що за 1 гектарів забруднених нафтопродуктами шкода складе 506 тис. гривень. Для порівняння, згідно Постанови КМУ «Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню» [2], станом на 18 грудня 2023 рік норматив для Київської області орних земель

буде складати 2 362 тис. грн/га, що в 4,66 раз більше за розрахований розмір шкоди за вище вказаною Методикою. Правда при використанні нормативів даного Порядку їх потрібно привести до сьогодення, так як нормативи втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва визначені на 1997 рік, коли курс долара складав 1,83 грн за 1 дол. США [17], а станом на 18 грудня 2023 року курс НБУ складав 37,02 гривні [8].

Отже, оцінку нанесеної шкоди в

3. Конвертований норматив завданої прямої шкоди на 18 грудня 2023 рік за 1 гектар, тис. грн

Області	Сільськогосподарських угідь				Середньозважений норматив сільськогосподарських угідь
	Рілля	Багаторічні насадження	Сіножать	Пасовище	
Донецька	1841,7	6482,7	534,1	528,6	1761
Запорізька	1403,3	3001,7	353,6	320,0	1287
Київська	2361,6	12448,0	1402,7	876,1	2427
Луганська	1332,9	7505,1	761,0	381,1	1137
Миколаївська	1330,7	4671,8	351,4	344,7	1256
Сумська	1971,8	3951,2	1023,4	668,4	1715
Харківська	1744,8	6528,9	502,5	408,2	1607
Херсонська	1566,4	4702,1	277,3	255,3	1497
Чернігівська	1888,0	3170,0	1365,1	1059,2	1805

Джерело: сформовано авторами з використання курсу валют станом на 18.12.2023 рік.

результаті знищених (зруйнованих) земельних ресурсів в межах землекористування, внаслідок воєнних дій, пропонується здійснювати за допомогою чи беручи до уваги даний Порядок із врахуванням індексації нормативів. Крім того, така ж аналогічна конвертація здійснюється і для інших сільськогосподарських угідь (табл. 3).

Також для розрахунку попередньої гіпотетичної оцінки шкоди земельним ресурсам на територіях областей, які зазнали шкоди від воєнних дій пропонуємо розрахувати середньозважений норматив сільськогосподарських угідь по кожній із області з використанням реальних площ (табл. 4).

В таблиці 5 представлено попередній розрахунок вартості земельних ресурсів сільськогосподарського призначення на території областей, за нормативом завданої шкоди у результаті воєнних дій.

Таким чином, загальна шкода завдана земельним ресурсам на терито-

рії областей України, які зазнали від воєнних дій складе 15 683,0 млрд. грн. або 423,6 млрд. дол США.

У працях «Землепорядкування та оцінка нанесеної шкоди землекористуванню на територіях, що зазнали воєнних дій в Україні» [18] та «Особливості землеустрою та оцінки нанесеної шкоди на територіях, що зазнали воєнних дій в Україні» [19], висвітлено питання, які нормативно-правові акти необхідно розробити або удосконалити щодо охорони земель (грунтів) та для здійснення відновлювальних робіт з ліквідації наслідків війни на відповідних територіях України. Проте пройшов час і дієвих механізмів та інструментів з науковим обґрунтуванням щодо охорони національного багатства України не розроблено. Дослідження показує про важливість вирішення наявної проблеми та закликає наукову громадськість і управлінців до рішучих дій. В цьому зв'язку, доцільно було б визначитися із пілотними проектами та іноземними грантами на

4. Площа земельних ресурсів сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, тис. га

Області	Площа всього, млн. га	Сільськогосподарських угідь					Площа земель (грунтів), які зазнали шкоди за С.А. Балюком [1]
		Всього, млн. га	У тому числі				
			Рілля	Багато- річні наса- дження	Сіно- жаті	Пасо- вища	
Донецька	2651,7	2041,1	1652,7	57,9	42,6	287,2	65%
Запорізька	2718,3	2241,7	1903,6	38,7	83,3	216,1	80%
Київська	2812,1	1664,2	1355,5	44,7	116,7	134,9	25%
Луганська	2668,3	1908,6	1276,6	29,5	91,7	463,3	98%
Миколаївська	2458,5	2006,0	1699,2	35,7	3,9	264,1	10%
Сумська	2383,2	1698,0	1226,3	24,4	280,4	166,8	85%
Харківська	3141,8	2411,5	1933,2	48,9	117,0	304,9	40%
Херсонська	2846,1	1969,4	1777,9	25,9	10,6	155,0	95%
Чернігівська	3190,3	469,7	330,8	30,2	40,9	67,8	97%

Джерело: складена за оперативною інформацією Держземагентства України та з використанням джерела [1].

5. Розрахунок вартості земельних ресурсів сільськогосподарського призначення на території областей, за нормативом завданої шкоди у результаті воєнних дій

Області	Гіпотетична вартість завданої шкоди	
	млн. грн	млн. дол. США
Донецька	2335894	63098
Запорізька	2308912	62369
Київська	1009863	27279
Луганська	2125985	57428
Миколаївська	252031	6808
Сумська	2475916	66880
Харківська	1550225	41875
Херсонська	2801690	75680
Чернігівська	822499	22218
Всього	15 683 015	423636

Джерело: сформовано авторами з використання джерел [8; 17].

їх розроблення. Де, для конкретних територіальних громад, відновлювальну вартість земельних ресурсів розраховувати за формулою 1 [18; 20], в якій пропонується враховувати

індексацію гривні через курс долара США до часу оцінки:

$$B_{\text{взрі}} = \Pi_z \times H_6 \times I \times \frac{B_o}{B_o} \times K_{\text{инт}} \quad (1)$$

де $V_{взрі}$ – розмір відновлювальної вартості (шкоди) земельних ресурсів, тис. гривень;

P_z – площа землекористування території, гектарів;

N_v – норматив втрат сільськогосподарського виробництв, що береться із постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1279 із відповідними змінами, тис. гривень;

B_d – бал бонітету ділянки сільськогосподарських угідь, що оцінюється;

B_o – бал бонітету сільськогосподарських угідь по відповідній області;

K_{int} – коефіцієнт інтенсивності існуючого використання сільськогосподарських угідь до воєнного часу (відношення показника диференціального доходу оцінки ріллі землеоцінного району, в якому оцінюється шкода земельним ресурсам, до аналогічного показника в цілому по області)» [18].

I – індексація гривні через курс долара США до часу оцінки.

У випадках якщо здійснюється відновлювальна вартість для земельних ресурсів, які використовуються у лісовому чи природоохоронному значенні тощо, оцінка вартості шкоди розраховується формулою 2 [18; 20], з врахування змін у формулу 1:

$$B = V_{взрі} + V_{впрі} + V_{нві} \quad (2)$$

де B – економічна цінність (відновлювальна вартість) земельних ресурсів одиниці площі (га) землекористування (у гривнях);

$V_{взрі}$ – відновлювальна вартість одиниці площі (га) і-тих земельних угідь за функціональним використанням території (у гривнях);

$V_{впрі}$ – відновлювальна вартість одиниці площі (га) і-тих інших природних ресурсів за функціональним використанням території (у грив-

нях). Наприклад, для лісових ресурсів за Методикою оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 175;

$V_{нві}$ – вартість невикористання одиниці площі (га) і-тих земельних та інших природних ресурсів за функціональним використанням території (у гривнях)» [18].

Висновки.

Висвітлене дослідження дозволило показати, що після законодавчого визначення змісту охорони земель в Україні, так і не було організовано наукове та управлінське забезпечення реалізації визначених законодавством завдань. На сьогодні, ситуація з охороною земель загострилася у зв'язку із воєнними діями на території України. Встановлено, що затверджена в квітні 2022 року Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України «Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» [7], яка поставлена вирішувати таке важливе завдання, як визначення розміру шкоди є недосконалою. Зокрема, проведений розрахунок розміру шкоди від забруднення ґрунтів за Методикою Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України показав, що 1 гектар орних земель забруднених нафтопродуктами складає 13,7 тис. дол. США (506 тис.грн/га), в той час як норматив для Київської області станом на 18 грудня 2023 рік для цих земель складає 63,8 тис. дол. США (2 362 тис. грн/га), що в 4,66 рази є більшим. Саме

тому, авторами запропоновано методичний підхід оцінки завданої шкоди земельним ресурсам, які зазнали шкоди від воєнних дій, як на території областей, так і для конкретних територіальних громад. Крім того, для здійснення відновлювальних робіт завданої землі, ґрунтам на відповідних територіях України, залишається важливе завдання прийняття науково обґрунтованих нормативно-методичних документів.

Список використаних джерел

1. Балюк С.А. Український чорнозем: сучасний стан, еволюція, екологія, охорона: презентація круглого столу 23 червня 2022 року. Національна академія аграрних наук України, К.: 2022.
2. Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1279. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-97-%D0%BF#Text>.
3. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#top>.
4. Горбуліна В.П., Власюка О.С., Лібанової Е.М., Ляшенко О.М. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія. К.: НІСД, 2015. 474 с.
5. Іванов С.В. Вплив збройного конфлікту (війни, бойових дій) на вартість підприємства: монографія. Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2015. 175 с.
6. Хвесик М.А., Голян В.А., Новіков В.М. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики. К.: НІСД, 2015. С. 22–25. Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/10>.
7. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04 квітня 2022 року № 167. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>.
8. Міністерство фінансів України. Середня ставка в банках. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/nbu/curr>.
9. Надточій П.П., Білявський Ю.А., Мислива Т.М., Шмагала Ю.Б. Проблеми реабілітації ґрунтово-земельних ресурсів Житомирської області, забруднених унаслідок військової діяльності. *Вісник Житомирського національного агро-екологічного університету*. 2009. № 2 (25). С. 14–32.
10. Періодична доповідь «Про стан ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення». За результатами X туру (2011–2015 рр.) агрохімічного обстеження земель / за ред. І.П. Яцука. К.: ДУ «Держґрунтохорона», 2020. 208 с.
11. Terebukh A., Pankiv N., Roik O. Integral Assessment of the Impact on Ukraine's Environment of Military Actions in the Conditions of Russian Aggression. *Ecological Engineering & Environmental Technology*. 2023. № 24(3). Pp. 90-98.
12. Tretiak A., Tretiak V., Priadka T., Lyashynskyy V., Tretiak N. Non-Conventional Agricultural Land Use: a way to Accelerate Ecologization and Capitalization. *Scientific Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*. 2021. № 21(2). Pp. 661-669.
13. Третьак А.М., Третьак В.М., Прядка Т.М., Трофименко П.І., Трофименко Н.В. Земельні ресурси та їх використання:

- навч. пос. Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2022. 304 с.
14. Третяк А.М., Другак В.М., Третяк Н.А. Теоретико-методологічні засади оцінки вартості землекористування територій природно-заповідного фонду як інструменту прийняття управлінських рішень. *Земельне право України*. 2011. № 3. С. 7–14.
 15. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
 16. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.
 17. 30 років Незалежності: як змінювався курс долара. Слово і діло. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/23/infografika/finansy/30-rokiv-nezalezhnosti-yak-zminyuvavsyakurs-dolara>.
 18. Третяк А.М., Третяк В.М., Капінос Н.О., Гетманьчик І.П., Третяк Р.А. Землевпорядкування та оцінка нанесеної шкоди землекористуванню на територіях, що зазнали військових дій в Україні. *Агросвіт*. 2022. № 11-12. С. 3-11.
 19. Третяк А.М., Третяк В.М., Капінос Н.О., Гетманьчик І.П., Третяк Р.А. Особливості землеустрою та оцінки нанесеної шкоди на територіях, що зазнали військових дій в Україні. *Землевпорядний вісник*. 2022. № 4-5. С. 22-27.
 20. Третяк А.М., Третяк В.М., Капінос Н.О., Прядка Т.М., Третяк Н.А. Відтворювальна вартість землекористування: еколого-економічні та соціальні засади формування. *Агросвіт*. 2023. № 21. С. 15-24.
 2. Cabinet of Ministers of Ukraine (1997). The Resolution of «On the Size and Procedure for Determining the Losses of Agricultural and Forestry Production that are Subject to Compensation». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-97-%D0%B-F#Text>. [in Ukrainian].
 3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). The order of «Concept of the National Target Program of land Use and Protection». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#top>. [in Ukrainian].
 4. Gorbulin, V.P., Vlasyuk, O.S. Libanova, E.M. Lyashenko, O.M. (eds). (2015). *Donbas i Krym: tsina povernennia [Donbas and Crimea: the Price of Return]*. Kyiv, NISD. [in Ukrainian].
 5. Ivanov, S. (2015). *Vplyv zbrojnoho konfliktu (vijny, bojovykh dii) na vartist' pidpriemstva [The Impact of Armed Conflict (War, Hostilities) on the Value of the Enterprise]*. Available at: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2017/10/2.pdf>. [in Ukrainian].
 6. Khvesyk, M., Golyan, V., Novikov, V. (2015). *Vidrodzhennia Donbasu: otsinka sotsial'no-ekonomichnykh vtrat i priorityetni napriamy derzhavnoi polityky [Ecological Condition and Features of Nature Management]*. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/10>. [in Ukrainian].
 7. Ministry of environmental protection and natural resources of Ukraine (2022). The order of «The Approval of the Methodology for Determining the Amount of Damage Caused to Land and Soil as a Result of Emergency Situations and/or Armed Aggression and Hostilities During Martial Law». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>[in Ukrainian].

References

1. Balyuk, S. (2022). *Ukrains'kyj chornozem: suchasnyj stan, evoliutsiia, ekolohiia, okhorona [Ukrainian Chernozem: Current*

8. Ministry of Finance of Ukraine (2023). Average rate in banks. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/nbu/curr>. [in Ukrainian].
9. Nadtochii, P., Bilyavskiy, Yu., Myslyva, T., Shmagala, Yu. (2009). Problemy reabilitatsii hruntovo-zemel'nykh resursiv Zhytomyrs'koi oblasti, zabrudnennykh unaslidok vijs'kovoï diial'nosti [Problems of Rehabilitation of Soil and Land Resources of Zhytomyr Region, Polluted as a Result of Military Activity]. *Bulletin of the Zhytomyr National Agroecological University*, 2(25), 14–32. [in Ukrainian].
10. Soil Protection Institute of Ukraine (2020). Periodychna dopovid' «Pro stan gruntiv na zemliakh sil'skohospodars'koho pryznachennia». Za rezul'tatamy X turu (2011–2015 rr.) [About the State of Soils on Agricultural Lands. According to the Results of the 10th Round (2011–2015) of the Agrochemical Land Survey]. <https://www.iogu.gov.ua/?lang=en>. [in Ukrainian].
11. Terebukh, A., Pankiv, N., Roik, O. (2023). Integral Assessment of the Impact on Ukraine's Environment of Military Actions in the Conditions of Russian Aggression. *Ecological Engineering & Environmental Technology*, 24(3), 90–98.
12. Tretiak, A., Tretiak, V., Priadka, T., Lyashynskyy, V., Tretiak, N. (2021). Non-Conventional Agricultural Land Use: a way to Accelerate Ecologization and Capitalization. *Scientific Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*, 21(2), 661–669.
13. Tretiak, V., Priadka, T., Trofymenko, P., Trofymenko, N. (2022). Zemel'ni resursy ta ikh vykorystannia [Land Resources and their Use]. Bila Tserkva: Bilotserkivdruk, LLC. [in Ukrainian].
14. Tretiak, A., Druhak, V., Tretiak, N. (2011). Teoretyko-metodolohichni zasady otminky vartosti zemlekorystuvannia terytorij pryrodno-zapovidnoho fondu iak instrumentu pryjniattia upravlins'kykh rishe'n' [Theoretical and Methodological Principles of Land Use Cost Estimation of Nature Reserve Fund Territories as a Tool for Making Management Decisions]. *Land law of Ukraine*, 3, 7–14 [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine (2001). Land Code of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> [in Ukrainian].
16. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). The law of Ukraine «On Land Protection». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> [in Ukrainian].
17. 30 rokiv Nezalezhnosti: iak zminiuvavsia kurs dolara [30 Years of Independence: How the Dollar Exchange Rate Changed]. Word and Deed. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/23/infografika/fi-nansy/30-rokiv-nezalezhnosti-yak-zminyuvavsya-kurs-dolara>. [in Ukrainian].
18. Tretiak, A., Tretiak, V., Kapinos, N., Hetmanchyk, I., Tretiak, R. (2022). Zemlevporiadkuvannia ta otsinka nanesenoï shkody zemlekorystuvanniu na terytoriiakh, scho zaznaly vijs'kovykh dij v Ukraini [Land Planning and Assessment of Damage to Land Use in Territories Affected by Military Action in Ukraine]. *Agrosvit*, vol. 11-12, 3-11. [in Ukrainian].
19. Tretiak, A., Tretiak, V., Kapinos, N., Hetmanchyk, I., Tretiak, R. (2022). Osoblyvosti zemleustroi ta otsinky nanesenoï shkody na terytoriiakh, scho zaznaly vijs'kovykh dij v Ukraini [Peculiarities of land management and damage assessment in the territories that have recognized military operations in Ukraine]. *Land management herald*. vol. 4-5, 22-27. [in Ukrainian].
20. Tretiak, A., Tretiak, V., Kapinos, N., Priadka, T., Tretiak, N. (2023). Vidtvoriuvannia na vartist' zemlekorystuvannia: ekoloho-ekonomichni ta sotsial'ni zasady formuvannia [Reproductive value of land use: ecological economic and social foundations of formation]. *Agrosvit*, vol. 21, 15-24. [in Ukrainian].

Tretiak A., Tretiak V., Priadka T., Kapinos N., Hunko L., Tretiak R., Tretiak N.
PROTECTION OF LANDS IN UKRAINE: SCIENTIFIC AND MANAGEMENT SOLUTIONS IN THE CONDITIONS OF MILITARY ACTIONS

LAND MANAGEMENT, CADASTRE AND LAND MONITORING 1'24: 19-34

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2024.01.02>

Abstract. As a result of the study, the authors highlighted that in Ukraine, scientific and administrative support for the implementation of was not organized the legislative determination of the content of land protection. The situation with land protection has worsened in connection with military operations on the territory of Ukraine. During research, the authors calculated the amount of damage from soil pollution according to the Methodology proposed by the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine dated 04.04.2022 No. 167. According to the calculations, the amount of damage to 1 hectare of arable land contaminated with petroleum products will be 506 thousand UAH/ha, while the norm for the Kyiv region as of December 18, 2023 is 2,362 thousand UAH/ha, which is 4.66 times higher. The authors proposed approach to assessing the damage caused to land resources that were damaged by military actions on the regional territories and for territorial communities.

Keywords: damage, environmental protection, land protection, renewable value of land resources, soils.
